

Oferta muzealna dla osób g/Głuchych i słabosłyszących – przykłady instytucji warszawskich

Museum Offer for Deaf and Hard of Hearing People – Examples of Warsaw Institutions

Temat dostępności muzeów dla osób g/Głuchych i słabosłyszących staje się coraz powszechniejszym obszarem badań, który wciąż stanowi pole eksploracji zarówno w sferze opracowań naukowych¹, jak i praktyk w placówkach wystawienniczych². Coraz liczniej pojawiające się przykłady przystosowania placówek muzealnych do potrzeb osób g/Głuchych i słabosłyszących świadczą o rozwoju szeroko rozumianej humanistyki w obszarze dostępności. Artykuł prezentuje wybrane aspekty działalności warszawskich placówek muzealnych w tym zakresie, skupiając się na najbardziej zaawansowanych programach muzeów stołecznych³, które zostały wdrożone do 2020 roku⁴. Ponadto, by przybliżyć globalną problematykę zagadnienia, porusza również kwestie dotyczące terminologii związanej z kulturą Głuchych, języka migowego oraz wynikających z ich specyfiki potrzeb, które muzea powinny realizować⁵.

Określenia „niesłyszący” bądź „głuchy” stosujemy w przypadku osoby, która wskutek wrodzonych czy też nabytych ubytków biologicznych całkowicie lub w znacznym stopniu utraciła zdolność słyszenia – mają one charakter medyczny. Termin „Głuchy” pisany wielką literą określa ludzi identyfikujących się ze społecznością osób niesłyszących. Osoby z umiarkowanym uszkodzeniem słuchu (ubytek na poziomie od 40 do 70%) nazywamy niedosłyszącymi lub słabosłyszącymi⁶. W odniesieniu do niesłyszących nie jest stosowane określenie „głuchoniemy” ze względu na jego pejoratywne nacechowanie; uważa się, że człon „niemy” wskazuje głuchych jako osoby niezdolne do komunikacji, co jest błędne⁷.

Głusi posługują się polskim językiem migowym (PJM). Jego składnia i gramatyka są zupełnie odmiennie od zasad języka polskiego, PJM nie jest zatem jego subkodem. Na słownictwo polskiego języka migowego, podobnie jak innych języków migowych, składają się migowe znaki ideograficzne, które określają pojedyncze słowa bądź krótkie zwroty; integralną częścią wielu ideogramów jest mimika. Liczbę znaków ideograficznych w PJM szacuje się na około sześciu tysięcy⁸, a ich uzupełnieniem są znaki daktylograficzne, w tym: alfabet palcowy składający się ze znaków oznaczających litery, w przypadku języka polskiego także digrafy (sz, cz, rz itp.), znaki liczebników głównych i porządkowych⁹. Historia alfabetu palcowego jest znacznie dłuższa niż samego języka migowego – pierwsza wzmianka o alfabecie palcowym pochodzi z XIII wieku,

¹ Zob. M. Czajkowska-Kisil, *Niepełnosprawność słuchowa jako przesłanka dyskryminacji*, Warszawa 2012.

² Zob. A. Żórawska, *Gość z niepełnosprawnością słuchu w muzeum*, [w:] *ABC Gość niepełnosprawny w muzeum*, red. J. Grzonkowska, Materiały Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2, Warszawa 2013.

³ Za cenne uwagi merytoryczne, które przyczyniły się do możliwości ukazania szerokiej perspektywy działań muzealnych w obszarze dostępności, pragnę podziękować pracownikom placówek stołecznych – Paniom Wiolecie Józwiak z Muzeum POLIN, Annie Knapkę z Muzeum Narodowego w Warszawie, Katarzynie Szafrąńskiej z Muzeum Warszawy, Marcie Walewskiej z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie oraz Katarzynie Marzęckiej i Patrycji Jastrzębskiej z Muzeum Fryderyka Chopina.

⁴ Cezura roku 2020 pozwala skupić się na tzw. klasycznych środkach przekazu, które nie obejmują działań wypracowanych w okresie pandemii COVID-19.

⁵ Niniejszy tekst powstał na kanwie pracy licencjackiej obronionej na kierunku muzeologia na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w 2020 roku.

⁶ B. Szczepankowski, *Niesłyszący, głusi, głuchoniemi. Wyrównywanie szans*, Warszawa 1999, s. 20.

⁷ Informacja ze strony internetowej: http://www.kulturagłuchych.pl/photos_cms/PDF/snapshot_6.pdf [dostęp: 10.04.2019].

⁸ B. Szczepankowski, dz. cyt., s. 139.

⁹ Tamże, s. 118.

narodził się on w zakonie cystersów, gdzie z racji obowiązującej reguły milczenia służył mnichom jako środek komunikacji¹⁰. Polski alfabet palcowy powstał w pierwszej połowie XIX wieku – jego powstanie i usystematyzowanie miało związek z działalnością Instytutu Głuchoniemych.

Innym środkiem komunikacji z niesłyszącymi jest system językowo-migowy (SJM) – to sztuczny twór stworzony przez słyszących w celu komunikowania się z głuchymi oraz ułatwienia im nauki języka polskiego. SJM stanowi połączenie znaków migowych i gramatyki języka polskiego; opiera się na podwójnym kanale przekazu: jednocześnie jest przekazywana mowa foniczna i znaki migowe. W przeciwieństwie do PJM system językowo-migowy nie wykorzystuje mimiki i nie ulega zmianom w czasie; jest używany niemal wyłącznie w kontaktach słyszących z niesłyszącymi¹¹. SJM bywa także nazywany językiem miganiem.

Jeden z powszechnych stereotypów na temat niesłyszących głosi, że komunikują się ze słyszącymi za pomocą czytania z ruchu ust. Należy pamiętać, że jest to umiejętność nabyta, którą nie każdy g/Głuchy posiada. Dodatkowe utrudnienie stanowi fakt, że artykulacja wargami około 70% polskich głosek jest niewidoczna¹².

Najczęściej występującym rodzajem niedosłuchu jest niedosłuch odbiorczy. Jego przyczyną jest zanikanie komórek w ślimaku usznym, które ogranicza przekazywanie sygnałów dźwiękowych do mózgu. Utrudnia to ich wychwycenie i identyfikację przez ośrodek słuchu, co wpływa przede wszystkim na rozumienie mowy – osoba niedosłysząca słyszy dźwięk, jednakże nie jest w stanie prawidłowo odczytać, co się do niej mówi. Omawiany rodzaj niedosłuchu ma charakter trwały, w jego leczeniu są zatem stosowane protezy – aparaty słuchowe. Są to urządzenia, do których podstawowych elementów należą:

- mikrofon – odbiera sygnały akustyczne z otoczenia,
- procesor – odpowiada za wzmocnienie dźwięków i ich przekształcenie w sygnały elektryczne,
- głośnik – przekazuje sygnał do ucha użytkownika¹³.

¹⁰ J. Perlin, B. Szczepankowski, *Polski Język Migowy. Opis lingwistyczny*, Warszawa 1992, s. 17.

¹¹ Informacja ze strony internetowej: <https://bon.uek.krakow.pl/roznice-miedzy-pjm-a-sjm,m,dp,39,83> [dostęp: 1.04.2019].

¹² M. Abramczyk, *Percepcja języka migowego*, [w:] *Głusi mają głos*, red. M. Talipska, Warszawa 2018, s. 157–169.

¹³ <https://www.oticon.pl/hearing-aid-users/treatment/hearing-loss/how-hearing-aids-work> [dostęp: 20.01.2020].

Około 90% produkowanych obecnie aparatów słuchowych jest wyposażonych w cewkę indukcyjną, która umożliwia użytkownikom korzystanie z udogodnienia, jakim jest pętla indukcyjna. To system wspomagania słuchu składający się ze wzmacniacza i przewodu podłączonego do źródła dźwięku (na przykład mikrofonu); system wytwarza pole magnetyczne, które jest wychwytywane przez cewkę w aparacie, a następnie – przetwarzane w nim na dźwięk. Pętla indukcyjna występuje w formie indywidualnej, jako urządzenia naszyjne, i zbiorowej – są instalowane w miejscach publicznych, takich jak: sale konferencyjne, dworce, kina, teatry czy sale wykładowe¹⁴.

Polski język migowy – zarys historii, specyfika i rola w komunikacji osób niesłyszących

Języki migowe na świecie mają początek w szkołach lub ośrodkach dla głuchych, gdzie powstawały jako naturalny środek komunikacji między ich podopiecznymi. Wytworzony przez młodzież kod nie spotkał się jednak z akceptacją i zrozumieniem ze strony pedagogów; uważano, że w „klasycznym” rozumieniu język składa się z dwóch subkodów – mowy i pisma, natomiast gestów i innych komunikatów przekazywanych drogą wizualno-przestrzenną nie uważano za język, lecz za prymitywną formę komunikacji. Uznano również, że głusi są w stanie biegle odczytywać mowę z ruchu ust i opanować narządy mowy na tyle, by porozumiewać się za pomocą języków fonicznych. Pogląd ten jest nazywany oralizmem¹⁵.

W 1880 roku w Mediolanie odbył się kongres poświęcony edukacji głuchych zwany Konferencją Mediolańską (La II Conferenza internazionale sull'educazione dei sordomuti – Congress of the Education for Deaf – ICED)¹⁶. Na mocy jego postanowień oficjalnie zabroniono stosowania języka migowego w szkołach – nie tylko na zajęciach, ale także w internatach. Słyszających rodziców również zniechęcano do nauki migania, przekonując, że ich dzieci wkrótce nauczą się mówić. Stosowanie metody oralnej w szkołach oraz opresyjne zabranianie uczniom komunikowania się w naturalnie

¹⁴ <https://petlaindukcyjna.pl/czym-jest-petla-indukcyjna/> [dostęp: 23.01.2020].

¹⁵ M. Derwojedowa, *Wcale nie ten trzeci*, <https://naukowy.blog.polityka.pl/2015/12/13/wcale-nie-ten-trzeci/> [dostęp: 21.12.2019].

¹⁶ Zob. J. G. Kyle, B. Woll, *Sign Language: The Study of Deaf People and Their Language*, Cambridge 1988, s. 40–45.

wytworzony przez nich sposób doprowadziły u osób niesłyszących do deprywacji i poczucia izolacji¹⁷.

W Polsce pierwszą placówką opiekuńczą dla niesłyszących był Instytut Głuchoniemych w Warszawie założony w 1817 roku przez Jakuba Falkowskiego – data powstania tej instytucji jest uznawana za początek polskiego języka migowego¹⁸. W 1876 roku na podstawie przeprowadzonych przez Instytut badań opublikowano pierwszy słownik języka migowego – *Słownik mimiczny dla głuchoniemych i osób z nimi styczność mających*, którego autorami byli księża Józef Hollak i Teofil Jagodziński¹⁹.

W 2011 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął ustawę o języku migowym i innych środkach komunikowania się, która zapewnia osobom głuchym korzystanie z pomocy tłumacza w organach administracji publicznej. Zobowiązuje także wojewodów do prowadzenia rejestru tłumaczy polskiego języka migowego oraz gwarantuje dofinansowanie kursów nauki tego języka.

Umiejętności tłumacza języka migowego są często podstawą działań muzeów skierowanych do osób g/Głuchych, rzadko jednak zdarza się, aby placówka na stałe współpracowała z jedną osobą. Przyczyną takiego stanu rzeczy może być fakt, że profesjonalni tłumacze języka migowego są zatrudnieni w szkołach, urzędach lub placówkach medycznych, gdyż właśnie w tych podmiotach istnieje stałe zapotrzebowanie na ich usługi. Zdarza się, że odmawiają współpracy z instytucją kultury z powodu nieznamości odpowiednich pojęć oraz braku wiedzy, która pozwoliłaby na objaśnienie g/Głuchym klientom konkretnych zagadnień²⁰.

Oferta muzealna dla osób g/Głuchych i słabosłyszących w Polsce – instytucje warszawskie

Warunki dostępności, które powinny spełniać wszystkie placówki wystawiennicze, wciąż nie są standardem, o czym świadczy sytuacja licznych muzeów w Europie i na świecie. Wiele placówek wystawienniczych nie posiada inkluzywnych kanałów komunikacji, a ich programy edukacyjne nie są dostosowane do potrzeb osób g/Głuchych

i słabosłyszących. Choć sytuacja sukcesywnie ulega poprawie, muzea o modelowej polityce dostępności wciąż stanowią chlubne, lecz niszowe przykłady w zakresie dobrych praktyk; tym ważniejsza wydaje się więc prezentacja i analiza polityki inkluzywności, która powinna się stać codziennością w praktykach muzealnych. Przywołane w tekście placówki stołeczne są przykładem wytyczania szlaków, które z czasem niewątpliwie zostaną zaadaptowane przez mniejsze, lokalne muzea.

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN²¹ znajdujące się na warszawskim Muranowie zostało udostępnione zwiedzającym w 2014 roku. Wystawa główna „1000 lat historii Żydów polskich” składa się z ośmiu tematycznych galerii prezentujących etapy życia narodu żydowskiego na ziemiach polskich. Ekspozycja ma charakter interaktywny i narracyjny, placówka dysponuje także nagraniem służącym do oprowadzania po wystawie głównej w PJM. Osoby posługujące się tym językiem mogą z niego korzystać poprzez wypożyczenie w kasie muzealnej specjalnego tabletu. Film został zrealizowany we współpracy z Fundacją Kultury bez Barrier. Dla osób słabosłyszących zwiedzających muzeum z przewodnikiem są dostępne naszyjne pętle indukcyjne²².

Muzeum dysponuje szeroką ofertą edukacyjną dla dorosłych i młodzieży, uwzględniającą potrzeby osób g/Głuchych i słabosłyszących. Co roku instytucja organizuje również Dzień Dziecka, w ramach którego na terenie placówki odbywa się piknik z udziałem rodzin. W 2019 roku był na nim dostępny tłumacz polskiego języka migowego, odbyły się także warsztaty oraz oprowadzanie po wystawie czasowej „W Polsce Króla Maciusia” tłumaczone na ten język. Jedną z atrakcji była gra zatytułowana „Królewskie Kalambury w polskim języku migowym”, która oprócz rozgrywki umożliwiała naukę podstawowych słów w PJM. W 2020 roku Dzień Dziecka oraz wszystkie wydarzenia w ramach programu – ze względu na zagrożenie epidemiczne – odbyły się online. Transmisje również były tłumaczone na polski język migowy.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ L. Kościelniak, *Osoby głuche i słabosłyszące jako świadomi odbiorcy i twórcy oferty kulturalnej*, „Muzealnictwo” 2018, 59, s. 149–154.

¹⁹ M. Czajkowska-Kisil, *Pułapki metodologiczne w badaniach PJM*, [w:] *Stan badań nad Polskim Językiem Migowym*, red. E. Twardowska, Łódź 2008, s. 11.

²⁰ L. Kościelniak, dz. cyt., s. 149–154.

²¹ Zob. M. Turski, *Na początku było marzenie: jak powstało Muzeum Historii Żydów Polskich 1993–2014 = In the Beginning was the Dream: Creating the Museum of the History of Polish Jews*, Warszawa 2014.

²² Muzeum posiada dokładny opis oferty dla osób z niepełnosprawnością słuchu, zob. <https://polin.pl/pl/informacje-dla-osob-z-niepelnosprawnoscia-sluchu> [dostęp: 3.06.2020].

Od 2018 roku w POLIN odbywa się TISZ Festiwal Żydowskiego Jedzenia. W pierwszej edycji debata kulinarna, połączona z występem Klubu Komediowego, była symultanicznie tłumaczona na język migowy, w drugiej w PJM były dostępne także warsztaty z malowania na ceramice i plecenia chałek czy szabatowy brunch. Informacje o festiwalu oraz wydarzeniach dostępnych dla osób g/Głuchych zostały udostępnione dzięki filmowi zrealizowanemu w PJM z dodatkowymi napisami w języku polskim.

Kolejnym cyklicznym przedsięwzięciem uwzględniającym w swoim programie potrzeby osób g/Głuchych są Światła Chanuki. W programie znalazły się między innymi warsztaty dla rodzin z dziećmi, gra muzealna oraz koncert Chanukowy FluoDrums Show. Każdy z wymienionych elementów był tłumaczony na polski język migowy.

Napisami dla osób niesłyszących są opatrzone wybrane filmy na wystawie stałej oraz materiały wideo publikowane na stronach internetowych muzeum – stronie głównej oraz portalach edukacyjnych, które prowadzi instytucja: Wirtualny Sztetl i Polscy Sprawiedliwi. Napisy oraz tłumacz PJM wzbogacały także wirtualną ofertę muzeum.

Wydarzenia dostępne dla osób g/Głuchych organizowane przez Muzeum POLIN promuje się poprzez filmy realizowane w polskim języku migowym, zawierające informacje o programie, dane kontaktowe oraz zaproszenie. Materiały te są zamieszczane w mediach społecznościowych, na stronie internetowej muzeum, serwisie YouTube oraz portalu Głusi TV.

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN planuje wdrożenie w kasach oraz recepcji usługi tłumacza online – osoba potrzebująca pomocy w uzyskaniu informacji bądź skorzystaniu z usług instytucji będzie mogła połączyć się z tłumaczem za pomocą zainstalowanych w tych miejscach tabletek. W działaniach skierowanych do osób g/Głuchych placówka współpracuje z Fundacją Kultury bez Barrier, Polskim Związkiem Głuchych oraz Stowarzyszeniem Tłumaczy Polskiego Języka Migowego. W muzeum pracują także edukatorki posługujące się językiem migowym²³.

Muzeum Warszawy

Muzeum Warszawy (do 2014 roku Muzeum Historyczne m.st. Warszawy) to muzeum historyczne

²³ Informacje zebrane podczas wywiadu z Wioletą Józwiak przeprowadzonego 25 stycznia 2020 roku.

prezentujące warsawiana²⁴; siedziba główna placówki znajduje się na Rynku Starego Miasta w Warszawie. W 2017 roku w nowej odsłonie została otwarta wystawa główna „Rzeczy warszawskie” – zrezygnowano w niej z opowiadania o historii miasta w formie chronologicznej prezentacji poszczególnych okresów i wydarzeń, czyli sposobu dominującego w innych muzeach tego typu. Ekspozycję tworzy dwadzieścia jeden tematycznych gabinetów, główną osią narracji o historii są zgromadzone w nich obiekty.

W siedzibie głównej dostępna jest aplikacja, w której znajdują się filmy w polskim języku migowym opowiadające o każdym z gabinetów tematycznych tworzących wystawę oraz opisy wybranych obiektów. Treści do przewodnika zostały opracowane przez pracowników muzeum, a tłumaczenie na PJM wykonała firma Migam. Aplikacja z oprowadzaniem jest zainstalowana w tabletach, które można wypożyczyć w kasach, filmy są dostępne także na stronie internetowej instytucji. W muzealnym kinie Syrena na życzenie gości jest wyświetlany film *Warszawa nie zapomni* z napisami dla niesłyszących oraz tłumaczem PJM. W ramach wystawy czasowej „Nieba i ziemi nie widać. Warszawiacy o wrześniu 1939 roku” zorganizowano trzy oprowadzania z udziałem tłumacza języka migowego.

Muzeum Warszawy planuje wdrożenie w strefie wejścia usługi wideo tłumacza, w chwili obecnej placówka nie posiada jednak pętli indukcyjnych. Koordynatorka do spraw dostępności nawiązała współpracę z Polską Fundacją Pomocy Dzieciom Niedosłyszącym ECHO²⁵ oraz Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych im. Jana Sierzyńskiego – jedną z warszawskich szkół specjalnych dla osób z niepełnosprawnością słuchu²⁶.

Muzeum Narodowe w Warszawie

Muzeum Narodowe w Warszawie powstało w 1862 roku i jest jednym z najstarszych muzeów sztuki w Polsce²⁷. Placówce podlegają cztery oddziały: Muzeum Plakatu w Wilanowie, Muzeum w Nieborowie i Arkadii, Muzeum Rzeźby im. Xawerego

²⁴ *Rzeczy warszawskie*, katalog wystawy, red. M. Jurkiewicz, M. Mysińska, koncepcja J. Trybuś, autorzy tekstów M. Berezowska i in., Muzeum Warszawy, Warszawa 2017, s. 11–166.

²⁵ <http://archiwum.fundacja-echo.pl/> [dostęp: 3.06.2020].

²⁶ Informacje zebrane podczas wywiadu z Katarzyną Szafrąnską przeprowadzonego 5 lutego 2020 roku.

²⁷ Tomasz F. de Rosset, „By skreślić historię naszych zbiorów”. *Polskie kolekcje artystyczne*, Toruń 2021, s. 327–408.

Dunikowskiego w Królikarni oraz Muzeum Wnętrz w Otwocku Wielkim.

Raz w miesiącu instytucja organizuje spotkania w polskim języku migowym przybliżające zwiedzającym wystawy stałe i czasowe. Również wybrane wydarzenia w języku polskim odbywają się z udziałem tłumacza języka migowego, istnieje ponadto możliwość zamówienia oprowadzań i zajęć dla szkół ponadpodstawowych w PJM. Specjalny wideoprzewodnik dla osób niesłyszących towarzyszył wystawie „Splendor i finezja. Duch i materia w sztuce Korei”; materiały z tej wystawy oraz wybrane filmy i wykłady przeznaczone dla g/Głuchych są dostępne na stronie internetowej muzeum. W pozostałych oddziałach instytucji oprowadzania w PJM są organizowane sporadycznie.

Muzeum dysponuje sprzętem do oprowadzań typu tour guide uwzględniającym potrzeby osób słabosłyszących, wyposażonym w pętlę indukcyjną. Udogodnienie w postaci pętli znajduje się także w sali projekcyjnej Galerii Faras.

Wydarzenia skierowane do osób g/Głuchych i słabosłyszących są promowane poprzez filmy w języku migowym, które dodatkowo posiadają napisy. Są one publikowane na stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych instytucji. Muzeum posiada też bazę mailingową osób uczestniczących w spotkaniach w PJM i wszelkie informacje wysyła im bezpośrednio²⁸.

Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie powstało w 1805 roku z inicjatywy ówczesnych właścicieli rezydencji – Stanisława i Aleksandry Potockich. Placówka prezentuje zbiory zgromadzone przez patronów oraz dziedzictwo związane z postacią króla Jana III Sobieskiego. Od 2006 roku instytucja pozostaje członkiem międzynarodowej organizacji European Royal Residences²⁹.

Muzeum organizuje liczne wydarzenia z tłumaczeniem na polski język migowy. Należą do nich między innymi: warsztaty, spektakle teatralne, wycieczki przyrodnicze oraz spotkania muzealne. W zależności od potrzeb są także dostępne zajęcia

w systemie językowo-migowym czy dostosowane do osób czytających z ruchu ust. Oferta jest skierowana do różnych grup wiekowych.

Na stronie internetowej udostępniono liczne filmy zawierające informacje praktyczne dotyczące wizyty i usług, opisy pomieszczeń bądź poszczególnych eksponatów, a także zaproszenia na organizowane wydarzenia. Materiały wizualne pełnią tu nie tylko funkcję informacyjną, lecz też mogą służyć jako przestrzeń wirtualnego zwiedzania, gdyż tłem dla osoby przekazującej treść jest fragment ekspozycji bądź konkretne dzieło. W warsztatach dostępnych dla osób g/Głuchych i słabosłyszących muzeum wykorzystuje specjalne karty pracy i pomoce dydaktyczne zawierające objaśnienia pojęć, które bez nich mogą być niezrozumiałe. Układ tekstu także jest dostosowany do potrzeb językowych osób niesłyszących. Stanowiska znajdujące się w kasie i szatni muzeum w Wilanowie są wyposażone w pętlę indukcyjną. Na uwagę zasługuje również Wilanów Guide – aplikacja mobilna stanowiąca alternatywę dla klasycznego audioprzewodnika, która zawiera przewodnik po muzeum oraz trasy tematyczne w polskim języku migowym³⁰.

Muzeum w Wilanowie stara się także uzyskać od widzów g/Głuchych i słabosłyszących opinię na temat prowadzonych przez siebie działań. Po zajęciach dla szkół uczestnicy wypełniają ankietę ewaluacyjną; w przygotowaniu jest ankietka badająca preferencje osób niesłyszących dotyczące tematyki zajęć i wydarzeń³¹.

Muzeum Fryderyka Chopina

Muzeum Fryderyka Chopina posiada dwa oddziały: główny, znajdujący się w warszawskim Zamku Ostrojskich, oraz zamiejskowy – jest nim Dom Urodzenia Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli. Wystawa w oddziale stołecznym prezentuje biografie kompozytora, wykorzystując zgromadzone pamiątki oraz multimedia. Ekspozycję w Żelazowej Woli stanowią wnętrza dworku odtwarzające dom rodzinny Chopina³².

Placówka w Żelazowej Woli w swojej ofercie „Muzeum bez barier” realizowanej od 2017 roku posiada dwa programy warsztatowe dla osób niesłyszących.

²⁸ Informacje zebrane podczas wywiadu z Anną Knapkę przeprowadzonego 3 czerwca 2020 roku.

²⁹ Zob. *Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie: przewodnik*, red. prowadzący D. Folga-Januszewska, P. Jaskanis, współtwórcy treści K. Alkemade i in., Muzeum Pałacu Króla Jana III, Warszawa 2019.

³⁰ https://www.wilanow-palac.pl/audioprzewodnik_i_aplikacje_mobilne.html [dostęp: 16.06.2020].

³¹ Informacje zebrane podczas wywiadu korespondencyjnego z Martą Walewską przeprowadzonego 26 maja 2020 roku.

³² Zob. <https://muzeum.nifc.pl/pl/muzeum/kolekcja-artykul/1022> [dostęp: 18.06.2020].

Pierwszym z nich jest spacer sensoryczny, który zachęca uczestników do opisanego odbieranych różnymi zmysłami wrażeń, które towarzyszą zwiedzaniu parku otaczającego dworek; aktywność odbywa się w towarzystwie tłumacza języka migowego. W programie znajdują się także prowadzone w polskim języku migowym warsztaty zatytułowane „Tajemnice muzeum”. Osoby biorące w nich udział mają szansę zaznajomienia się z podstawowymi pojęciami dotyczącymi muzealnictwa i sztuki konserwatorskiej, specyfiki ochrony eksponatów i projektowania ekspozycji muzealnych, a także mogą poznać i omówić listy pisane przez Fryderyka Chopina znajdujące się w kolekcji muzealnej. Efektem zajęć jest stworzona przez uczestników miniwystawa. Scenariusze warsztatów dla niesłyszących zostały przygotowane przy udziale tłumacza języka migowego oraz nauczycieli pracujących z uczniami g/Głuchymi i słabosłyszącymi³³.

Wystawa główna, znajdująca się w Żelazowej Woli, i prezentowane na niej eksponaty zostały ukazane w filmach w polskim języku migowym zrealizowanym w ramach projektu „Czytanie obrazów”³⁴. Materiały zostały opublikowane na stronie internetowej.

Muzeum planuje rozszerzać swoje działania poświęcone dostępności placówki dla osób g/Głuchych i słabosłyszących poprzez kontynuowanie obecnych programów oraz wdrożenie zajęć zawierających elementy surdomuzykoterapii; pracownicy chcą także uwzględnić potrzeby osób niesłyszących podczas organizacji licznych wystaw czasowych³⁵.

Nowatorskie rozwiązania skierowane do osób g/Głuchych zostały wprowadzone w warszawskim oddziale Muzeum Fryderyka Chopina. Stacje multimedialne i zawarte w nich materiały wizualne przybliżające biografię kompozytora przetłumaczono na polski język migowy. Filmy w PJM są też dostępne na możliwych do wypożyczenia tabletach.

W 2019 roku w muzeum odbył się cykl warsztatów „Między dźwiękami” przygotowany we współpracy z Polskim Związkiem Głuchych. Ich celem była próba opisu doświadczenia dźwięku poprzez sensoryczną synchronizację jego odbioru przy wykorzystaniu poszczególnych zmysłów. Uczestnicy

mieli za zadanie opisanie dźwięku za pomocą jego faktury bądź barwy. Przed rozpoczęciem warsztatów odbyły się liczne konsultacje z udziałem osób g/Głuchych oraz tłumaczy języka migowego w kwestii struktury zajęć, a także trudności, na jakie mogą napotkać osoby niesłyszące biorące w nich udział. Oprócz tego przygotowano wyjaśnienia terminów muzycznych w polskim języku migowym oraz zrealizowano specjalny film w PJM z zaproszeniem do udziału w zajęciach. Efektem tych spotkań była wystawa³⁶.

W obydwu oddziałach Muzeum Fryderyka Chopina nie są dostępne pętle indukcyjne, placówki współpracują jednak z Polskim Związkiem Głuchych, Fundacją Kultury bez Barrier oraz Fundacją Polskiego Języka Migowego, a pracownicy starają się utrzymywać kontakt ze zwiedzającymi niesłyszącymi oraz uwzględniać ich opinie w planowaniu skierowanej do nich oferty³⁷.

Rozwój oferty dla osób g/Głuchych i słabosłyszących – przeszkody i dobre praktyki

Zaprezentowana oferta dotycząca dostępności niezbicie dowodzi, że stołeczne placówki sukcesywnie wdrażają najnowsze technologie oraz praktyki edukacyjne, by wyjść naprzeciw jak najszerzszemu gronu potencjalnych odbiorców. Jednocześnie wciąż są widoczne braki, które uniemożliwiają pełny odbiór treści przez osoby g/Głuche i słabosłyszące. Za taki stan rzeczy odpowiada wiele czynników, o czym świadczą głosy muzealników-praktyków. Pracownicy muzeów pytani o przeszkody w rozwijaniu oferty dla osób g/Głuchych i słabosłyszących najczęściej wskazują na przeszkody finansowe – ze względu na brak stałej współpracy placówki z tłumaczem przy organizowanych wydarzeniach każdorazowo jest konieczne wynajęcie takiej usługi, co generuje koszty. Nakładu finansowego wymaga także realizacja filmów informacyjnych oraz promocyjnych; kłopotliwa pozostaje również dostępność tłumaczy.

Kolejnym problemem jest niska bądź zerowa frekwencja osób g/Głuchych na skierowanych do tej grupy dostępnych wydarzeniach. Na taki stan rzeczy może mieć wpływ przyzwyczajenie tej społeczności do braku możliwości uczestniczenia w kulturze,

³³ Informacje zebrane podczas wywiadu korespondencyjnego z Katarzyną Marzęcką przeprowadzonego 17 czerwca 2020 roku.

³⁴ <http://czytanieobrazow.pl/instytucje/dom-urodzienia-fryderyka-chopina-oddzial/> [dostęp: 18.06.2020].

³⁵ Informacje zebrane podczas wywiadu korespondencyjnego z Katarzyną Marzęcką przeprowadzonego 17 czerwca 2020 roku.

³⁶ https://muzeum.nifc.pl/pl/muzeum/edukacja-artykul/648_miedzy-dzwiekami [dostęp: 18.06.2020].

³⁷ Informacje zebrane podczas wywiadu korespondencyjnego z Patrycją Jastrzębską przeprowadzonego 17 czerwca 2020 roku.

co wynika z faktu, że wydarzenia tłumaczone na język migowy pojawiły się stosunkowo niedawno, podobnie jak rozwiązania systemowe dotyczące przystosowania placówek publicznych do potrzeb osób g/Głuchych i słabosłyszących. Pracownicy Muzeum POLIN doszli do wniosku, że chętniej w wydarzeniach przez nich organizowanych uczestniczą rodziny z dziećmi z niepełnosprawnością niż dorośli z niepełnosprawnością, w związku z czym starają się organizować więcej wydarzeń skierowanych do pierwszej grupy. Liczą na to, że takie praktyki pozwolą na wychowanie świadomych odbiorców kultury. Istotna w budowaniu frekwencji jest współpraca z organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz osób niesłyszących oraz badania wśród publiczności.

W ofercie edukacyjnej powinno się znajdować więcej wydarzeń ogólnodostępnych, a więc uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnością słuchu, niż takich, które są skierowane wyłącznie do tej grupy. Pozwoli to na rozwój integracji społecznej osób g/Głuchych oraz przyczyni się do wzrostu powszechnej świadomości na temat języka migowego.

Szeroka oferta wirtualna w przypadku odbiorców z niepełnosprawnościami słuchu nie jest postulatem wynikającym jedynie z zamknięcia placówek muzealnych z racji zagrożenia epidemicznego; ma źródło także w szerokim wykorzystaniu przez nie Internetu jako płaszczyzny komunikacji i zdobywania informacji. W tym miejscu należy podkreślić wagę sposobu, w jaki informację dla niesłyszących podano na stronie internetowej; optymalną dla nich formą będzie więc film w polskim języku migowym (w wielu muzeach jest to już praktykowane). Informacje nie powinny być rozproszone na kilku podstronach, a oprócz tego warto wykorzystać dostępne platformy komunikacyjne, tak aby umożliwić osobie niesłyszącej bezpośredni kontakt z placówką.

Dla osób słabosłyszących jest istotna dostępność pętli indukcyjnych oraz napisów dla niesłyszących w materiałach filmowych na ekspozycji bądź materiałach online. Ze względu na to, że opanowanie języka polskiego u tych osób jest na znacznie wyższym poziomie niż w przypadku osób g/Głuchych, dobrym rozwiązaniem może być zastąpienie audio-przewodników ich wersją tekstową.

Przykład Muzeum Fryderyka Chopina dowodzi, że tematyka, którą zajmuje się muzeum, nie jest barierą, lecz wyzwaniem. Konsultacje z publicznością, zaangażowanie i rozwój kompetencji pracowników oraz stosowanie odpowiednich rozwiązań mogą sprawić, iż muzea staną się dla osób z niepełnosprawnością

słuchową miejscem aktywizacji i integracji społecznej, przestrzenią pozwalającą na obcowanie z kulturą wolne od barier.

Na podstawie zaprezentowanych przykładów rozwiązań można dostrzec, że polskie muzea najczęściej wykorzystują wideoprzewodnik w języku migowym zainstalowany w możliwych do wypożyczenia urządzeniach bądź dostępny w aplikacji mobilnej.

Podsumowanie i zakończenie

Dostosowywanie oferty muzeów do potrzeb osób g/Głuchych i słabosłyszących można zaobserwować na licznych przykładach, nie jest to jednak jeszcze zjawisko powszechne. Niwelowanie barier w odbiorze kultury to proces ważny i złożony, który stanowi wyzwanie dla instytucji muzealnych. Integracyjny charakter organizowanych wydarzeń ma szansę przyczynić się do zwiększenia świadomości społecznej na temat niepełnosprawności słuchowej oraz języka migowego. Poziom inkluzywności oraz projekty uwzględniające potrzeby osób z niepełnosprawnościami świadczą o prestiżu i otwartości danej placówki muzealnej – muzea dostosowane do osób o różnych możliwościach percepcyjnych tworzą przyjazne przestrzenie integracji społecznej.

Należy podkreślić, że programy skierowane do osób g/Głuchych i słabosłyszących powinny mieć charakter stały. Współpraca z instytucjami sprawującymi opiekę nad niesłyszącymi i słabosłyszącymi jest istotna, jednakże programy im poświęcone powinny być inicjatywą własną danej placówki.

Szczególnie ważnym materiałem źródłowym w niniejszej pracy były wywiady przeprowadzone z pracownikami poszczególnych muzeów warszawskich, które pozwoliły wskazać, jakie udogodnienia są dostępne w danej placówce, co stanowi największe przeszkody dla tworzenia i rozwoju oferty dla niesłyszących i słabosłyszących, jakie są plany jej rozwoju oraz z jakim odbiorem spotykają się prowadzone przez instytucję działania.

Opisane przykłady nie wyczerpują repertuaru inicjatyw składających się na ofertę muzealną dla osób g/Głuchych i słabosłyszących; są to jedynie niektóre propozycje wybrane ze względu na konieczność selekcji oraz dostępność materiału badawczego. Ciągłe zmieniające się technologie oraz ich implementacja w przestrzeniach muzealnych powinny się stać tematem kolejnych opracowań, które zostaną wykorzystane przez placówki wystawiennicze i będą traktowane jako kompendium dobrych praktyk przyczyniających się do poprawy dostępności polskich muzeów.

BIBLIOGRAFIA

- Czajkowska-Kisil Małgorzata, *Niepełnosprawność słuchowa jako przesłanka dyskryminacji*, Warszawa 2012.
- Kościelniak Lucyna, *Osoby głuche i słabosłyszące jako świadomi odbiorcy i twórcy oferty kulturalnej*, „Muzealnictwo” 2018, 59, s. 140–145.
- Kyle James G., Woll Bencie, *Sign Language: The Study of Deaf People and Their Language*, Cambridge 1988.
- Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie: przewodnik, red. prowadzący Dorota Folga-Januszewska, Paweł Jaskanis, współtwórcy treści Karolina Alkemade i in., Muzeum Pałacu Króla Jana III, Warszawa 2019.
- Perlin Jacek, Szczepankowski Bogdan, *Polski Język Migowy. Opis lingwistyczny*, Warszawa 1992.
- Rosset Tomasz Feliks de, „By skreślić historię naszych zbiorów”. *Polskie kolekcje artystyczne*, Toruń 2021.
- Rzeczy warszawskie*, katalog wystawy, red. Małgorzata Jurkiewicz, Małgorzata Mycielska, koncepcja Jarosław Trybuś, autorzy tekstów Małgorzata Berezowska i in., Muzeum Warszawy, Warszawa 2017.
- Stan badań nad Polskim Językiem Migowym*, red. Ewa Twardowska, Łódź 2008.
- Szczepankowski Bogdan, *Niesłyszący, głusi, głuchoniemi. Wyrównywanie szans*, Warszawa 1999.
- Turski Marian i in., *Na początku było marzenie: jak powstawało Muzeum Historii Żydów Polskich 1993–2014 = In the Beginning was the Dream: Creating the Museum of the History of Polish Jews*, Warszawa 2014.

Żórawska Anna, *Gość z niepełnosprawnością słuchu w muzeum*, [w:] *ABC Gość niepełnosprawny w muzeum*, red. Joanna Grzonkowska, Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2, Warszawa 2013.

Netografia

- Derwojedowa Magdalena, *Wcale nie ten trzeci*, <https://naukowy.blog.polityka.pl/2015/12/13/wcale-nie-ten-trzeci/> [dostęp: 21.12.2019].
- <http://archiwum.fundacja-echo.pl/> [dostęp: 3.06.2020].
- <http://czytanieobrazow.pl/instytucje/dom-urodzenia-fryderyka-chopina-oddzial/> [dostęp: 18.06.2020].
- http://www.kulturagluchych.pl/photos_cms/PDF/snapshot_6.pdf [dostęp: 10.04.2019].
- <https://bon.uek.krakow.pl/roznice-miedzy-pjm-a-sjm,m,dp,39,83> [dostęp: 1.04.2019].
- https://muzeum.nifc.pl/pl/muzeum/edukacja-artykul/648_miedzy-dzwiekami [dostęp: 18.06.2020].
- <https://muzeum.nifc.pl/pl/muzeum/kolekcja-artykul/1022> [dostęp: 18.06.2020].
- <https://petlaindukcyjna.pl/czym-jest-petla-indukcyjna/> [dostęp: 23.01.2020].
- <https://polin.pl/pl/informacje-dla-osob-z-niepelnosprawnoscia-sluchu> [dostęp: 3.06.2020].
- <https://www.oticon.pl/hearing-aid-users/treatment/hearing-loss/how-hearing-aids-work> [dostęp: 20.01.2020].
- https://www.wilanow-palac.pl/audioprzewodnik_i_aplikacje_mobilne.html [dostęp: 16.06.2020].

STRESZCZENIE

Dostępność muzeów dla osób g/Głuchych i słabosłyszących to temat, który coraz częściej podlega badaniom, zarówno w obszarze naukowym, jak i praktycznym, a rosnąca liczba przykładów dostosowania placówek muzealnych do potrzeb tych osób świadczy o rozwoju humanistyki w dziedzinie dostępności. Niniejszy artykuł przedstawia wybrane aspekty działań warszawskich muzeów na tym polu, skupiając się na najbardziej zaawansowanych programach wprowadzonych do 2020 roku. Ponadto, aby poruszyć tę problematykę w sposób globalny, omówiono również kwestie terminologii

związanej z kulturą Głuchych, językiem migowym i specyficznymi potrzebami, które muzea powinny uwzględniać. Dostosowywanie oferty muzeów do potrzeb osób g/Głuchych i słabosłyszących można zaobserwować w wielu przypadkach, jednak zjawisko nie ma jeszcze powszechnego charakteru. Eliminacja barier w odbiorze kultury jest ważnym i skomplikowanym procesem, który stanowi wyzwanie dla instytucji muzealnych.

Słowa kluczowe: g/Głuchy, słabosłyszący, dostępność, muzeum, niepełnosprawność

SUMMARY

The issue of accessibility of museums for the Deaf and hard of hearing people is becoming increasingly widely studied, both in the terms of scientific and practical fields. The growing number of examples of adapting museum institutions to the needs of these persons testifies to the development of humanities in the field of accessibility. This article presents selected aspects of Warsaw museums' activities in this area, focusing on the most advanced programs introduced by 2020. In addition, in order to address global issues, aspects of terminology related to

the Deaf culture, sign language and specific needs that museums should take into account are also discussed. The adaptation of museums' offer to the needs of the Deaf and hard of hearing people can be observed in many cases, but it is not yet a common phenomenon. Eliminating barriers in reception of culture is an important and challenging process for museum institutions.

Keywords: Deaf, hard of hearing, accessibility, museum, disability